

Grootheest, Joke van, Rijn, Gert-Jan van, *Kind in oorlog. Persoonlijke verhalen* (Hoorn: Uniepers, 2009, 160 blz., ISBN 978 90 8741 018 6); Swillen, Gerlinda, *Koekoekskind. Door de vijand verwekt [1940-1954]* (Amsterdam: Meulenhoff, Antwerpen: Manteau, 2009, 350 blz., ISBN 978 90 8542 188 7); Vandormael, Herman, *Verborgen oorlogsjaren. Ondergedoken Joodse kinderen getuigen* (Tielt: Lannoo, 2009, 448 blz., ISBN 978 90 209 8457 6).

Door het wegvallen van de generatie die de Tweede Wereldoorlog als volwassene heeft meegemaakt, verschijnen nu vooral boeken met de verhalen van de 'kinderen'. Het gevoel er snel bij te moeten zijn voordat ook deze groep verdwijnt én dat we met een vergeten groep te maken hebben, is voor de auteurs duidelijk een belangrijke motivatie: het roept bij hen een gevoel van plicht op.

Gerlinda Swillen schrijft in haar boek *Koekoekskind. Door de vijand verwekt, 1940-1945* over kinderen van Duitsers bij Belgische vrouwen. Zij stelt dat zij wil weergeven 'hoe ze de geschiedenis en de maatschappij hebben ervaren en hoe die ervaringen verder leven in hun geheugen. Wie historische onjuistheden ontdekt, doet ermee wat hij of zij wil. Ze de vertellers aanwrijven, bewijst alleen dat hij of zij de opzet van dit boek niet heeft begrepen'. Swillen spreekt van de plicht die zij voelt tegenover de mensen die zij geïnterviewd heeft en ziet het publiceren van haar boek als een erbetoon (17).

Swillen heeft gekozen voor een thematische indeling. Op zichzelf is daar inderdaad veel voor te zeggen, maar in dit geval komt het niet uit de verf omdat zij deze (zestien!) thema's slechts losjes verbindt en het boek in feite opbouwt aan de hand van losse citaten. Ik raakte regelmatig de draad kwijt: wat wil de auteur me nu precies vertellen? Wat ook niet hielp was dat iedere alinea een andere persoon aan het woord komt. Ieder los fragment kan op zichzelf interessant zijn, maar als lezer wist ik al snel niet meer wie wie was. Omdat het bovendien zo veel mensen zijn (meer dan zeventig geïnterviewden) van wie de gefingeerde namen soms erg op elkaar leken, gebeurde het gedeelte van wat

de auteur wilde: de individuele ervaring verdween naar de achtergrond en de losse anekdotes kwamen op de voorgrond.

Het grote pluspunt van Swillens boek is dat het duidelijk laat zien dat 'het' verhaal van 'het koekoekskind' niet bestaat. Wat na lezing blijft hangen, is dat het over het algemeen mensen betreft die er in hun jeugd mee geconfronteerd werden dat hun ouders geen 'normaal' gezin vormden (omdat pa een afwezige Duitse militair was, omdat ma zwanger was geraakt buiten het huwelijk, etc.). Ook blijkt dat de zwangerschappen zeer verschillende achtergronden hadden: sommige kinderen kwamen voort uit een vrijwillige relatie, maar ook uit verkrachting. De reacties van de omgeving (grootouders, stiefvaders en buurtbewoners) zijn evenzo divers. Zij lopen uiteen van hardvochtig tot liefdevol. Soms was de band van 'het koekoekskind' met de moeder heel goed, soms ronduit slecht.

Swillen benadrukt herhaaldelijk dat deze kinderen veel onrecht is aangedaan: uitgescholden voor 'boche' of 'bastaard', oneerlijk behandeld door familie, voorgelogen door de eigen moeder. Swillen vindt dit erg en dat is het ook. Alleen blijft onduidelijk of de problemen van deze kinderen nu vooral kwamen doordat zij kind van een Duitser waren, kind uit een collaborerende of nationaalsocialistische familie of simpelweg een buitenechtelijk kind. Ik heb de indruk dat heel veel van de ervaringen vooral op dat laatste zijn terug te voeren. Maar dat is dus slechts een indruk.

Over een andere groep kinderen van de oorlog schreef Herman Vandormael *Verborgen oorlogsjaren. Ondergedoken Joodse kinderen getuigen*. Vandormael begint met een breed uitwaaiende context: de opkomst van Hitler, het leven van Joodse kinderen in nazi-Duitsland, de vervolging in het bezette Europa en natuurlijk onderduiktijd en verraad.

Vrijwel los van dit eerste deel staat de lange stoet verhalen van Belgische geïnterviewden (en een paar Nederlandse). Sommige verhalen zijn lang, andere kort. Sommige zijn warrig, andere werkelijk pareltjes.

In zijn inleiding benadrukt Vandormael het trauma van het ondergedoken kind (scheiding van de ouders, nieuwe identiteit, angst voor ontdekking, verlies van familie). Vandormael bewondert deze 'kinderen' en schrijft dat wie zich hun leed beseft hen 'alleen maar tactvol en met veel respect' tegemoet kan treden (16). Ook zijn boek is een eerbetoon.

Anders dan Swillen heeft hij de verhalen een voor een opgenomen in zijn boek. De verhalen zijn in de eerste persoon enkelvoud opgetekend, alsof je inderdaad luistert naar een verteller. Door de opbouw van de verhalen blijkt dat er wel een zekere structuur aan de vertellers was opgegeven (ze beginnen bijvoorbeeld allemaal met het noemen van de namen en geboorteplaatsen van hun ouders).

Ook het Museon besteedt aandacht aan oorlogsherinneringen. Bij de permanente tentoonstelling is nu het boek verschenen *Kind in oorlog. Persoonlijke verhalen*. De samenstellers, Joke van Grootheest en Gert-Jan van Rijn, hebben ervoor gekozen een breed scala aan verhalen te presenteren: kinderen van Joodse ouders, NSB-ouders of verzetsouders, kinderen die in de stad opgroeiden of in de provincie, in Nederlands-Indië of op Curaçao. Het boek oogt duidelijk als een catalogus: naast de in de derde persoon enkelvoud opgetekende verhalen zijn foto's te zien die ook op de tentoonstelling fungeren en zijn kleine tekstjes toegevoegd met nadere uitleg over bepaalde algemene begrippen, zoals de Hongerwinter en Dolle Dinsdag. Een groot aantal van de verhalen komt van bekende Nederlanders als Paul van Vliet en Yvonne Keuls.

Op een bepaalde manier is dit boek het minst problematische van de drie hier besproken werken. Het is dienstbaar aan de tentoonstelling en weinig sentimenteel. Er wordt achtergrondinformatie gegeven en het roept interessante vragen op. Bijvoorbeeld wanneer een vrouw vertelt dat zij later wegens het NSB-verleden van haar ouders niet in overheidssdienst kon. In het interview werd daar blijkbaar niet op doorgevraagd, maar uit mijn eigen

onderzoek blijkt niet dat dit algemeen beleid of een normale praktijk was bij de overheid. Dus wat bedoelde deze vrouw nu precies te zeggen?

Hiermee is dan ook direct de zwakte blootgelegd van veel boeken met persoonlijke verhalen: als er geen interviewer is die doorvraagt, blijven allerlei kwesties onduidelijk en ontstaat bovendien het gevaar dat dergelijke bundels over een paar jaar alweer meer blijken te zeggen over de interesses en ideeën van de vroeg eenentwintigste-eeuwse samenstellers dan over de ervaringen van de betrokkenen. Juist voor mensen die uit eerbied verhalen willen optekenen moet dat een schrikbeeld zijn.

ISMEE TAMES,
NIOD INSTITUUT VOOR OORLOGS-,
HOLOCAUST- EN GENOCIDESTUDIES

Swijtink, André, ***Een sportman doet niet aan politiek. Groei en populariteit van de Nederlandse sportbeoefening in oorlogstijd*** (Amsterdam: Meulenhoff, 2010, 423 blz., ISBN 978 90 290 8593 9).

In 1992 publiceerde André Swijtink zijn dissertatie *In de pas. Sport en lichamelijke opvoeding in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog*. Het was het eerste wetenschappelijke overzicht van de ontwikkelingen op sportgebied gedurende de Duitse bezetting. Swijtink heeft zijn boek thans onder de titel *Een sportman doet niet aan politiek. Groei en populariteit van de Nederlandse sportbeoefening in oorlogstijd* herzien en aangevuld op basis van nieuwe publicaties. Hij heeft daarbij niet nog eens *De Sportkroniek*, het officiële bondsblad van de Nederlandse Voetbalbond, doorgenomen of contemporaine sportbladen als het *Oostelijk Sportblad* geraadpleegd. Dat is jammer, want dit had zijn beoogde en verklaringen heel wat kunnen verbeteren.

Uit het betoeg van Swijtink komt goed naar voren, hoe tijdens de eerste decennia van de twintigste eeuw tal van sporten in Nederland 'verzuild' waren geraakt. Voor zowel voetbal als gymnastiek